

Reflexe národní a evropské identity v novém miléniu

Informační list č. 3

OD NACIONALISMU KE SJEDNOCENÍ EVROPY: PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA A JEJÍ DŮSLEDKY

1 Projekt a cíle

V rámci projektu se setkávají partneři z Německa, České a Slovenské republiky, aby porovnali své zkušenosti se vzděláváním v oblasti evropské a národní identity a seznámili se

s nejnovějším vývojem, který mohou využít vysokoškolští učitelé a učitelé na středních a základních školách. Dlouhodobým cílem je zapojení mladých lidí do aktivního občanství EU. Konkrétním cílem je výuka výše jmenovaných témat na univerzitní úrovni vysoce inovativním způsobem s využitím informačních a komunikačních technologií (ICT). Různé pohledy na národní a evropskou identitu se například spojují v rámci výukových příležitostí na virtuální 3D platformě "Kitely".

V tomto třetím informačním listu se zaměříme na význam první světové války pro proces politického vývoje ve 20. století ve třech státech zapojených do tohoto projektu. Vedle samotného vývoje, který je zde rámcově představen, je středem zájmu pohled žáků na tento fenomén a možnosti, které virtuální výukové prostředí nabízí pro specifické kognitivní zpracování první světové války a pro rozvoj vzdělávacích příležitostí pro žáky ve virtuálním světě.

2 Tendence k nacionalismu jako příčina vypuknutí války

Jedním z hlavních rysů politického vývoje v Evropě 19. století byl často konfliktní vznik národních států. Ve světových dějinách se již dlouho běžně rozlišuje mezi "dlouhým" 19. stoletím a "krátkým" 20. stoletím. Dlouhé 19. století začalo Francouzskou revolucí. Charakteristickými rysy byly víra v pokrok, industrializace, národní hnutí, nacionalismus a kolonialismus. Krátké 20. století, které začalo první světovou válkou a skončilo rozpadem východního bloku po roce 1989, se vyznačovalo válkou, soupeřením systémů, celosvětovými snahami o svobodu a blokovou konfrontací. První světová válka je proto běžně chápána slovy amerického diplomata a historika George F. Kennana jako "velká seminární katastrofa tohoto století" (1979). Ve skutečnosti je stěžejí možné pochopit vývoj 20. století bez první světové války. Na rozdíl od dřívějších válek byla první světová válka přítomna ve všech oblastech společnosti. Průmyslovou výrobu ovládlo válečné vybavení, rozvoj tisku přinesl válečné informace civilnímu obyvatelstvu mnohem rychleji, než tomu bylo v dřívějších válkách. Díky do značné míry dokončené gramotnosti obyvatelstva ve střední Evropě z přelomu století se zprávy skutečně dostaly k lidem! Po skončení první světové války začala dominance Ameriky – částečně i díky tomu, že evropské válčící strany významně využívaly americké půjčky. Důsledky této války zásadně ovlivnily další běh moderních dějin. To platí pro systémové soupeření mezi liberálně-kapitalistickými USA na jedné straně a bolševickým Ruskem na straně druhé, které začalo v roce 1917 americkým vstupem do války a ruskou revolucí a které významně formovalo blokovou konfrontaci v druhé polovině 20. století.

Ztráty na všech stranách účastníků první světové války byly obrovské. V první světové válce přišlo o život téměř devět milionů vojáků, z toho více než dvě třetiny v armádách čtyř válčících

stran: dva miliony z Německa, téměř 1,5 milionu z Rakouska-Uherska, přes 1,8 milionu z Ruska a 1,3 milionu francouzských vojáků. I po skončení války byly její následky stále zřejmé, zejména v Německu, a byly přítomny i jako stálá připomínka kvůli následkům pro mnoho bývalých bojovníků: fyzicky a psychicky zraněných bojovníků bylo kolem 2,7 milionu.

Zatímco o druhé světové válce a desetiletích bezprostředně po ní se dlouho hovořilo jako o ústředních úhelných kamenech procesu evropského sjednocování, zejména v posledních deseti letech byly publikovány různé nové průkopnické výzkumy, které zdůrazňují kontinuitu krátkého 20. století, a tedy i první světové války pro evropské poválečné uspořádání (Tooze 2015; Münkler 2013). Na pozadí těchto aktuálních badatelských zjištění mělo smysl zabývat se první válkou, která zasahuje velkou část Evropy, v rámci projektu zabývajícího se formováním evropské identity.

3 Hmatatelnost první světové války

Historický vývoj, události a procesy se často vyučují prostřednictvím textů nebo videí. 3D virtuální realita nabízí alternativní a doplňující přístup k zážitkovým světům událostí. Proto bylo jedním z cílů projektu NAETINEM prozkoumat možnosti 3D virtuální reality jako didaktického nástroje, který studentům a žákům přiblíží historické události. Od počátku projektu se žáci seznamovali s virtuálním 3D světem Kitely. Cílem bylo vytvořit pro studenty a žáky vzdělávací příležitosti, které – což je další explicitní cíl projektu – mohou bezbariérově využívat studenti a žáci se specifickými potřebami. Po několika úvodních sezeních, která se zaměřila na přivýkání na používání Kitely, bylo v rámci měsíce mobility vybráno konkrétní téma související s procesem sjednocování Evropy, a to s první světovou válkou.

Zatímco výuka dějepisu se často zaměřuje na národní nebo státní perspektivu, v projektu NAETINEM se podařilo zapojit do společně vytvořené výukové jednotky studenty z Německa, České republiky a Slovenska. Poté, co se studenti seznámili s obsahem války, bylo dalším

krokem společné provedení výukové jednotky ve virtuálním 3D světě Kitely. Studenti se rozhodli ztvárnit události v zákopech na západní frontě.

Studenti univerzity ve spojení s pedagogy vytvořili virtuální svět, který má středoškolákům přiblížit hrůzné zážitky vojáků během první světové války a umožnit jim nahlédnout na svět z pohledu vojáků. "Tato cesta po bojištích první světové války má navodit atmosféru historických bitev, situace, s níž se vojáci museli probojovávat úzkými zákopy, s výbuchy děl a střelbou nad sebou" (citováno z Kitely). Studenti se mohli pohybovat po spálené krajině, sestupovat do zákopů a obnovovat zorné pole ze zákopů. Nechyběly ani historické informace, například o spisovateli Erichu Marii Remarquovi a jeho knize Na západní frontě klid ("Im Westen nichts Neues", 2004 [1929]) a o nejznámějším českém spisovateli Jaroslavu Haškovi. Jeho satirická kniha "Dobrý voják Švejk" (2005 [1921]) je nejpřekládanější knihou celé české literatury.

Přestože hrůzy, brutalitu a krutost nelze a ani nebude možné bnovit, samotný pohled ze zákopu mění jinak odtažitý pohled na válečné události. Práce studentů je pouze prvním pokusem, jak žákům inovativním způsobem přiblížit historické události a procesy. Rozsáhlá další práce by byla užitečná a přínosná. Krátké trvání projektu však již umožnilo studentům nahlédnout do virtuální realizace historických událostí, a to s ohledem na požadavky studentů (a žáků) se specifickými potřebami. V neposlední řadě žáci získali také důležitou zkušenost, že se na válečné události (zde v zákopech západní fronty) dívají z pohledu různých válčících stran a tyto odlišné perspektivy zpracovávají v možnostech výuky.

4 Důsledky první světové války: Německo, Československo a evropský řád

Rok 1917 je také zpětně označován jako "epochální rok", protože vstup USA do války a bolševická revoluce ovlivnily další vývoj 20. století. Na konci první světové války v roce 1918 se vztahy mezi státy v Evropě a na Blízkém východě výrazně změnily. Monarchie v Německu, Rakousku-Uhersku a Rusku byly odstraněny, Osmanská říše se rozpadla. Vznikly nové národní státy. Země zapojené do projektu byly konfrontovány s velmi rozdílnými důsledky války, a to i vzhledem k příslušnému charakteru jejich účasti na počátku války.

Na podzim roku 1918, v posledních dnech první světové války, se Německo ocitlo ve vojensky i politicky bezvýhodné situaci. Porážka byla nevyhnutelná, kapitulace byla jen otázkou času. Politický řád byl mimořádně křehký; mezi starými elitami panovaly velké obavy z revoluce, jaká proběhla v Rusku. První náznaky revolučních otřesů se objevily v listopadu 1918. V některých oblastech vznikaly dělnické a vojenské rady a ozývaly se výzvy k abdikaci císaře a

nastolení republiky. V politicky velmi nepřehledné situaci vyhlásil 9. listopadu Philipp Scheidemann Německou republiku a jen o dvě hodiny později Karl Liebknecht vyhlásil "Svobodnou socialistickou republiku Německo". Je zřejmé, že národ válečných poražených se nacházel ve velmi křehké situaci, v níž mezi sebou zápasily různé síly a iniciativy k založení státu se chopili vůdci politických stran. V lednu 1919 pak byla založena Výmarská republika. Předválečné elity přenechaly zemi parlamentním silám - také proto, aby nemusely nést odpovědnost za válku, kterou s velkými ztrátami prohrály. Úkolem parlamentní vlády tedy bylo vyjednat mírovou smlouvu.

V této smlouvě (Versailleská mírová smlouva z 28. 6. 1919) muselo Německo přijmout výhradní odpovědnost za válku. Jak se ukázalo již v prvních zmatených dnech a měsících po skončení války, mladá republika byla napadána různými, protichůdnými silami; na síle získávaly radikální levicové i pravicové proudy. Hospodářské krize, inflace a nezaměstnanost, zejména na počátku 20. let, otřásly důvěrou obyvatelstva v demokratickou formu vlády. Převzetí moci Adolfem Hitlerem v roce 1933 ukončilo krátkou první etapu demokratických vlád v Německu. Totalitní režim směřoval k další katastrofě, druhé světové válce.

Důsledky války od roku 1918 byly pro Čechy a Slováky zcela odlišné. Češi a Slováci byli od 16. století poddanými habsburského císaře, ale Češi se v rakouské části říše měli mnohem lépe než Slováci v uherské části. Zatímco Češi zažili v 19. století své národní obrození, zejména v literatuře, Slováci a vše slovenské bylo v Uhrách potlačováno a zakazováno.

Když v roce 1914 vypukla první světová válka, začali někteří Češi bojovat za vytvoření vlastního samostatného státu. Přidali se k nim i Slováci a již v roce 1915 byla v Clevelandu v USA podepsána dohoda, v níž byl jako společný cíl deklarován vznik budoucího česko-slovenského federativního státu. Později známých Čtrnáct bodů amerického prezidenta Woodrowa Wilsona obsahovalo mimo jiné cíl, aby se podunajské státy rozvíjely svobodně a nezávisle. Dne 28. října 1918 nastal ten správný čas. V Praze byla vyhlášena samostatnost státu Čechů a Slováků. O deset dní později Rakousko přijalo podmínky amerického prezidenta Wilsona týkající se příměří. Jedna z nich: odstoupení Čech, Moravy, Slovenska a části Slezska – území Československa. Proto je 28. říjen považován za den vzniku České republiky a dodnes je státním svátkem.

Prozatímní československé národní shromáždění se poprvé sešlo 14. listopadu 1918. Ve své první rezoluci prohlásilo habsburský rod za sesazený. Přestože Maďarsko ještě osm měsíců bojovalo o Slovensko, rozhodnutí ve prospěch československého státu padlo až na pařížské mírové konferenci v létě 1919 (mírová smlouva ze Saint Germain en Laye, září 1919). "Náš stát

vznikl proto, že naše státní právo bylo uznáno Spojenci a že národ doma i v zahraničí se postavil nepřátelům jednotně," řekl Tomáš Garrigue Masaryk, prezident zakladatel, při 10. výročí vzniku státu v roce 1928.

Československo se překvapivě rychle po vzniku státu stalo stabilní a prosperující demokracií. Jeden problém však zůstal nevyřešen: postavení a pozice německé menšiny. Když se v listopadu poprvé sešlo prozatímní Národní shromáždění, chyběli již němečtí poslanci, kteří chtěli připojení německy mluvících částí českých zemí k "Německému Rakousku".

Existuje mnoho důvodů, proč považovat konec první světové války za zrod moderní Evropy. Znamenala konec Evropy imperiálních mocností. Místo toho nastoupila Evropa národních států. Mnoho evropských zemí, které jsou dnes členy EU, vyhlásilo po válce nezávislost, například Finsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva. V tomto období se utvářela mapa Evropy, jak ji známe dnes. Konec první světové války navíc vyvolal také zcela novou myšlenku – **eurofederalismus**. Poprvé v moderní době byla na pořadu dne myšlenka sjednocené Evropy. Panevropské hnutí, které existuje dodnes, vzniklo v roce 1923 zveřejněním manifestu

představujícího myšlenku evropského státu. Ačkoli se tato vize evropského státu velmi liší od Evropské unie, jak ji známe dnes, základní myšlenka eurofederalismu zůstává. Utváří evropskou politiku po druhé světové válce, o tři desetiletí později i později. Evropa se navíc poprvé pokusila vytvořit světový řád založený na liberálních hodnotách, mezinárodních smlouvách a lidských právech.

5 Závěr

Ačkoli výsledky první světové války vedly zcela bezprostředně k druhé světové válce, mnoho národních států, které vznikly po první světové válce, rovněž iniciovalo možnosti evropského sjednocení. Z tohoto důvodu se ukázalo jako smysluplné téma projektu pro studenty z různých evropských států, kteří společně zkoumali první světovou válku. Studenti mohli pracovat pouze na malé části multiperspektivního zpracování válečných událostí ve 3D světě Kitely. Přesto však tato společná práce přinesla zajímavé možnosti výuky, které mohly zohlednit i žáci a studenti se specifickými potřebami.

Použitá literatura

- 1) Hasek, Jaroslav. 2005 [1921]. *The Good Soldier Sveik*. London: Penguin.
- 2) Kennan, George Frost. 1979. *The Decline of Bismarck's European Order: Franco-Russian Relations, 1875-1890*. Princeton: Princeton University Press.
- 3) Münkler, Herfried. 2013. *Der große Krieg: Die Welt 1914-1918*. Berlin: Rowohlt-Berlin-Verlag.
- 4) Remarque, Erich Maria. 2004 [1929]. *All Quiet on the Western Front*. New York: Continuum.
- 5) Tooze, Adam. 2015. *Sintflut: Die Neuordnung der Welt 1916-1931*. München: Siedler.